

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ДИСКУРСУ (на матеріалі перекладів з англійської мови українською)

У статті розглядаються особливості перекладу англомовного науково-технічного дискурсу українською мовою з точки зору комунікативно-функціонального та лінгвістичного підходів перекладознавства. Метою перекладача є створення тексту перекладу, що в повному обсязі відтворює інформацію тексту оригіналу; комунікативно-релевантна фактуальна інформація відтворюється у повному обсязі. Результати дослідження свідчать про положення про те, що стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу реалізуються шляхом використання певної сукупності тактик та операцій перекладу.

Ключові слова: науково-технічний дискурс, комунікативно-функціональний підхід, стратегія перекладу, тактика, операція.

В статье рассматриваются особенности перевода англоязычного научно-технического дискурса на украинский язык с точки зрения коммуникативно-функционального и лингвистического подходов переводоведения. Целью переводчика является создание текста перевода, несущего в максимальном объеме информацию исходного текста; коммуникативно-релевантная фактуальная информация передается в полном объеме. Результаты исследования свидетельствуют о том, что стратегия коммуникативно-равноценного перевода реализуется при помощи определенных тактик и операций перевода.

Ключевые слова: научно-технический дискурс, коммуникативно-функциональный подход, стратегия перевода, тактика, операция.

The article is devoted to the specificity of translating scientific and technical discourse from English into Ukrainian in terms of communicative-functional and linguistic approaches. The translator's goal is to produce a target text that would convey the same information as conveyed by the ST; the amount of the communicatively relevant information in the TT must be the same as in the ST. The results of the paper discover that the implementation of the strategy of communicatively

equivalent translation determines the use of certain tactics that come down to a set of translation operations.

Key words: *scientific and technical discourse, communicative-functional approach, strategy of translation, tactic, operation.*

Потік наукової інформації, що постійно зростає, обмін досвідом між фахівцями різних галузей завжди були дуже важливі у розвитку тієї чи іншої країни зокрема та усього людства в цілому. Саме науково-технічний переклад та його значення в повсякденному розвитку сучасної науки і техніки важко переоцінити [4].

Сьогодні мова науки і техніки через зростання її соціокультурної значущості стає самостійним об'єктом лінгвістичного та перекладознавчого вивчення. Однак у сучасному перекладознавстві переважають наукові дослідження з точки зору текстоцентричного підходу, де об'єктом дослідження є саме текст. Комунікативно-функціональний підхід до перекладу розглядає переклад як інструменту здійснення предметної діяльності різномовних комунікантів в рамках ситуації міжмовної комунікації з урахуванням функцій, які виконуються оригіналом і перекладом. Не виключаючи повністю можливість застосування текстоцентричного підходу для вивчення приватних, технологічних аспектів перекладу, комунікативно-функціональний підхід відкриває шлях до усвідомлення сутнісних характеристик перекладацької діяльності.

Актуальність визначається недостатньою кількістю досліджень перекладу науково-технічного дискурсу з точки зору комунікативно-функціонального підходу до перекладу. Варто було б приділити більше уваги саме варіативності тактик та операцій, що застосовуються при перекладі науково-технічного дискурсу.

Мета даного дослідження полягає у встановленні тактик та операцій перекладу науково-технічного дискурсу.

Об'єктом дослідження слугував писемний англомовний науково-технічний дискурс та його українськомовний переклад.

Матеріалом дослідження слугували сучасні науково-технічні статті галузі комп'ютерних технологій та їхні переклади українською мовою, загальна кількість проаналізованих оригінальних текстів дорівнює 600 друкованих аркушів. Добір емпіричного матеріалу базується на методі суцільної вибірки.

Предметом дослідження слугували тактики і операції перекладу, актуалізовані у текстах перекладу.

Загальний зміст функції науково-технічного стилю можна визначити як пояснення в широкому сенсі цього поняття, що зумовлює основні ознаки цього стилю — об'єктивність, логічність, доступність та узагальненість. Основою мовного оформлення науково-технічних текстів є стандартизованість. До синтаксичних особливостей слід віднести синтаксичну повноту оформлення висловлювання, наявність аналітичних конструкцій, часте вживання клішованих структур, переважно іменний характер морфологічних компонентів речення, розгорнуту систему зв'язувальних елементів (сполучників, сполучних слів тощо) і т. д. [1: 60].

Складність синтаксичних конструкцій у науково-технічних текстах пов'язана із багатоступеневим послідовним підпорядкуванням із великою кількістю засобів зв'язку між реченнями. Ці зв'язки мають лінійний характер, що відповідає послідовності наукового викладу, коли кожне наступне речення розвиває попереднє.

Визначальним серед релевантних для перекладу типологічних ознак тексту може бути вид домінуючої інформації. З точки зору І. Г. Гальперіна, “змістово-фактуальна інформація, як вербалізоване повідомлення про факти, певні події, процеси, явища, які відбуваються або будуть відбуватися, широко представлена у науково-технічних текстах” [2].

Фактуальність оптимізує інформаційний баланс, оскільки легше сприймається і усвідомлюється читачем та не потребує від нього застосування значних масивів допоміжної для декодування інформації

Мовні засоби оформлення фактуальної інформації у проаналізованих науково-технічних текстах знаходяться у строгих конвенційних рамках. Наведемо основні з них.

1. Лексичні (скорочення, загальномовні та спеціальні термінологічні), *графічні* засоби (дужки, двокрапки) та синтаксичні засоби (дієприкметникові звороти, що є компресивними синонімами до підрядних означальних речень). Будь-який текст цього типу відрізняється від інших потужним арсеналом допоміжних знакових систем (від умовних позначень x , y , z та формул до схем і креслень), що також є найбільш компресивним засобом вербальної актуалізації інформації.

2. Терміни, сукупність яких у науковому тексті є саморегульованим лексичним апаратом, що спеціалізується на передачі фактуаль-

ної інформації. Терміни однозначні, позбавлені емоційності та незалежні від контексту.

3. Нейтральний лексичний фон решти лексики — лексики загальнонаукового опису. Вона представляє писемну літературну норму мови та має розвинену синонімію, причому синоніми, як правило, стилістично рівноправні (наприклад, *важливий* = *суттєвий* = *значущий*; *вивчати* = *досліджувати* = *аналізувати* і т. д.).

4. Мовні засоби, що забезпечують об'єктивність подання фактуальної інформації: різноманітні засоби вираження пасивності у відношенні до формального підмета, неособова семантика підмета.

5. Перевага теперішнього часу дієслова, використання якого дає можливість представити інформацію як абсолютно об'єктивну, таку, що знаходиться поза часом (атемпоральний характер тексту).

6. Мовні засоби, що підкреслюють високий рівень абстрактності викладу: значна кількість складних слів, побудованих за словотвірними моделями з абстрактним значенням; чітка номінативність тексту (перевага іменників; вираження дії через віддієслівний іменник із десемантизованим дієсловом, наприклад, “здійснює вплив на об'єкт”).

Отже, можна зробити висновок, що метою перекладу з точки зору комунікативно-функціонального підходу, визначеною ініціатором для науково-технічного перекладу, є відтворення тексту перекладу, інформаційне наповнення якого повністю відповідає вимогам ініціатора перекладу, при цьому передбачається, що це наповнення співпадає в вихідному та перекладеному текстах.

На основі здійсненого зіставного аналізу у межах перекладів науково-технічних текстів є стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу, результатом якої є відтворення комунікативного аналогу вихідного тексту мовою перекладу відповідно до комунікативної інтенції відправника вихідного повідомлення.

Варто зазначити, що створюваний перекладачем загальний підхід до здійснення своєї діяльності є результат співвіднесення всіх компонентів стратегії перекладу — орієнтування в ситуації, формулювання мети, прогнозування і планування.

Поняття “стратегія перекладу”, “тактика перекладу”, “операція перекладу” є досить розповсюдженими у сучасному перекладознавстві, проте розпливчастими. Деякі автори розуміють стратегію пе-

рекладу як концепцію перекладу взагалі, інші – як концепцію перекладу конкретного тексту [3]; зустрічаються випадки отождоження понять “стратегія перекладу” та “операція перекладу” що зумовлює необхідність конкретизації усіх зазначених термінів [3].

У рамках комунікативного підходу до перекладу під стратегією перекладу (стратегією здійснення перекладацької діяльності) розуміємо програму здійснення перекладацької діяльності, що формується на основі загального підходу перекладача до виконання перекладу відповідно до мети перекладу [5].

У рамках даного дослідження прийомом перекладу вважається типізоване рішення перекладацької проблеми, що є окремим випадком перекладацької операції. До перекладацьких операцій віднесено прийоми перекладу, співвідносні або з інтерлінеарним способом перекладу (використання міжмовних відповідностей), або з трансформаційним способом перекладу.

Отже, перекладацька трансформація — це окремий випадок прийому перекладу, а саме той випадок, коли використовуються структурні і семантичні відступи від оригіналу в рамках трансформаційного способу перекладу. Прийоми перекладу як способи вирішення певних перекладацьких проблем і використання міжмовних відповідностей, коли такі проблеми відсутні, розглядаються нами як окремі випадки перекладацьких операцій, які у свою чергу складаються з прийомів перекладу (наразі відсутності перекладацьких проблем).

У той же час стратегія перекладу тексту реалізується за допомогою тактик (перекладацьких дій, використовуваних для вирішення певної задачі з урахуванням обраної стратегії перекладу), тактики — за допомогою перекладацьких операцій (застосування прийомів перекладу і пошуку перекладацьких відповідностей).

Виникає питання про співвідношення перекладацьких операцій з тактиками перекладу: наскільки використання тих чи інших операцій детерміноване характером використовуваної тактики перекладу. Так, у сфері науково-технічного перекладу в переважній більшості випадків вирішується завдання забезпечити відтворення фактуальної інформації носію мови перекладу.

Оскільки завданням перекладача є відтворення інформації, що міститься в вихідному тексті, з максимальною точністю і в максимально можливому обсязі, ми можемо говорити про те, що найбільш

прийнятною тактикою у межах зазначеної стратегії комунікативно-рівноцінного перекладу в цих умовах було застосовано тактику передачі релевантної інформації. Реалізація цієї тактики відбувається шляхом використання міжмовних і перекладацьких відповідностей.

Значна частина комунікативно-релевантної інформації науково-технічного тексту є термінами, сукупність яких є саморегульовальним лексичним апаратом, що спеціалізується на передачі фактуальної інформації. З цією метою використовуються два типи перекладацьких операцій: по-перше, використання міжмовних відповідників, або еквівалентів, якщо такі є у мові перекладу, наприклад: *equipment* — устаткування. По-друге, якщо еквівалентного терміна не існує в мові перекладу перекладач вдається до транскодування, а саме до транскрибування (наприклад: *peak* — *нік*), транслітерування (наприклад: *laser* — *лазер*), змішаного транскодування (наприклад: *overlock* — *оверлок*) та адаптивного транскодування (*pallet* — *палета*).

При перекладі термінологічних одиниць застосовують також *калькування*, а саме, при перекладі складних за структурою термінів (наприклад: *a standard key-combination* — *стандартна комбінація клавіш*).

Найбільш вживаною є операція пошуку однозначного еквівалента (наприклад: *flange* — *фланець*).

Наступною тактикою, актуалізованою у межах стратегії комунікативно-рівноцінного перекладу з англійської на українську мову, є тактика коректного оформлення інформації. У межах проаналізованого матеріалу вона реалізується шляхом здійснення перестановки та заміни:

— зміна порядку слідування числа та місяця у записі дат при перекладі з англійської на українську мову (25/06/2011 → 25.06.2011). В українськомовних науково-технічних текстах застосовуються два способи оформлення дат — цифровий і словесно-цифровий. Елементи дати подаються у вигляді рядка арабськими цифрами, розділеними між собою крапками без інтервалів;

— заміна коми на пробіл у форматі запису багаторазрядних числівників при перекладі з англійської на українську мову (250,412,500 → 250 412 500);

— заміна крапки на кому під час запису десяткових дробів, при перекладі з англійської на українську мову у числі після розряду одиниць ставлять кому, а після неї записують розряди десятих, сотих і

т. д. Комою відокремлюється ціла частина числа від його дробової частини (65,536.32 → 65 536,32);

– використання або невикористання лапок (в залежності від напрямку перекладу), так, наприклад, в українській мові назви компаній пишуться в лапках з вживанням перед назвою слова “компанія”;

– заміна повних позначень фізичних величин їх скороченнями: 5 metric tons — 5 т, 100 meters — 100 м, при перекладі з англійської мови на українську.

Реалізація даної тактики не впливає на повноту і точність передачі інформації в перекладі, але забезпечує легкість сприйняття інформації одержувачами тексту перекладу, які звикли до певних правил оформлення інформації в тексті. Порушення цих правил, хоч і не спричинить за собою спотворення інформації, але створює труднощі в сприйнятті тексту перекладу і, відповідно, не дозволяє забезпечити той комунікативний вплив, на який розраховував автор оригіналу, створюючи свій текст. До числа перекладацьких операцій, що реалізують тактику правильного оформлення інформації, можна віднести перестановки, додавання, заміни, опущення

Аналіз перекладацьких трансформацій на лексичному рівні, застосованих для відтворення англійських науково-технічних термінів українською мовою, показав, що найуживанішими є відтворення терміна за допомогою еквівалента (74 %), конкретизація (8 %), генералізація (11 %), позаяк вони допомагають відтворити наближене значення без суттєвих змін формального вираження одиниці. Описовий переклад (2 %), оскільки він дозволяє передати точне значення терміна, але розширює його формальну структуру. Декомпресія (4 %) переважає над компресією (1 %), оскільки англійська мова є більш лаконічною, отже певні однокомпонентні терміни в англійській мові відповідають двокомпонентним в українській.

Тактика відтворення стилістичних характеристик тексту реалізується шляхом застосування міжмовних і перекладацьких відповідностей.

Застосовані під час перекладу граматичні прийоми перекладу (перестановки членів речення, граматичні заміни) зумовлені структурними відмінностями між вихідною мовою та мовою перекладу.

Аналіз перекладацьких трансформацій на граматичному рівні виявив використання перестановки членів речення (у 32 %), що зумовлено великою кількістю пасивних конструкцій, характерними

для науково-технічних текстів. Під час їхнього перекладу підмет замінюється додатком (заміна членів речення), що знаходиться перед дієсловом, і не відповідає прямому порядку слів, характерному для англійської мови взагалі та для науково-технічних текстів зокрема.

Наприклад: *When micro-chip is out, all schemes must be removed from the flat section at a time, replaced, and returned to the processor.* — Коли виймається мікročіп, потрібно зняти усі мікросхеми з пласкої поверхні, замінити і повернути його на місце.

Перестановки нерідко супроводжуються іншою граматичною трансформацією — заміною, внаслідок якої змінюються граматичні ознаки слівформ (наприклад, замість форми однини у перекладі вживається форма множини), частин мови (наприклад, інфінітив у перекладі трансформується в іменник), членів речення (наприклад, додаток перетворюється при перекладі в підмет) та речень (наприклад, просте речення перетворюється на складне або навпаки): *A similar observation is made by Lichtenberk.* — Подібне спостереження робить і Ліхтенберк.

Перехід при перекладі слів вихідної мови з однієї частини мови в іншу супроводжується синтаксичними трансформаціями. Заміна частин мови нерідко призводить і до зміни членів речення.

Одним з найпоширеніших засобів перекладу поданих контекстів є заміна або субституція, що становить 29 % від опрацьованих уривків: *At the next step the computer is given orders.* — На наступному етапі рахівнику задають програму.

Застосовані під час перекладу граматичні трансформації є наслідком структурних відмінностей між вихідною мовою та мовою перекладу.

Тактика відтворення формально-структурних характеристик тексту. Реалізується шляхом здійснення заміни, перестановки, додавання, опущення.

Для проаналізованого матеріалу дослідження характерними рисами є композиційна організація тексту, логічна послідовність, експліцитність, чіткість, точність, повнота, неемоційність, узагальненість, ясність, описовість. Усі ці характеристики мають екстралінгвістичне підґрунтя, що вказує на комунікативні завдання наукового викладу. Ефективність доказів в проаналізованому матеріалі дослідження досягається чіткою організацією всього висловлювання: поділом тексту на глави, параграфи, абзаци, в яких особливо важливі положення

виділяються шрифтом, підкресленнями, літерами або цифрами. Наочність викладу досягається ілюстративним матеріалом.

Приємом опущення необхідний для того, щоб переклад мав ідентичний стилістичний вплив.

Результати дослідження свідчать про положення про те, що стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу реалізуються шляхом використання певної сукупності тактик перекладу.

Стратегія перекладу і тактика перекладу співвідносяться як загальне і часткове: тактика перекладу виступає в якості способу реалізації відповідної стратегії перекладу, в той час як стратегія перекладу визначає вибір використовуваних перекладачем тактик.

У практичному плані дії перекладача строго детерміновані певним алгоритмом подій: формулювання мети перекладу → вибір (визначення) стратегії перекладу, що дозволяє досягти поставленої мети, → вибір тактик перекладу, що забезпечують реалізацію відповідної стратегії перекладу, → використання перекладацьких операцій як способів реалізації певної тактики перекладу. В якості засобів реалізації зазначених тактик використовуються перекладацькі операції трансформуючого характеру.

Проведений аналіз висвітлює лише один із аспектів дослідження особливостей перекладу англomовного науково-технічного дискурсу, що відкриває перспективи подальшого вивчення зазначеної проблематики.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Брандес М. П. Предпереводческий анализ текста: (для институтов и факультетов иностранных языков) / М. П. Брандес, В. И. Провоторов. — М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. — 224 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. — М., 1981.
3. Корольова Т. М. Стратегії, тактики та операції перекладу / Т. М. Корольова, Н. С. Жмаєва // Proceedings of XX International scientific conference “Practical Applications of Research Findings”. — Morrisville: Lulu Press, 2018. — P. 60–63.
4. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу. — Вінниця: Нова книга, 2006. — 240 с.
5. Сдобников В. В. Коммуникативная ситуация как основа выбора стратегии перевода : автореф. дис. ... доктора филологических наук : спец. 10.02.20 “сравнительно-историческое и сопоставительное языкознание” / Сдобников Вадим Витальевич. — М.: Московский гос. лингвист. ун-т, 2015. — 48 с.

REFERENCES

1. Brandes, M. P., Provotorov, V. I. (2001) *Perevodovedcheskiy analiz teksta (dlya institutov i fakultetov inostrannykh yazykov)*. M. : NVI-TEZAURUS [In Russian].
2. Galperin, I. R. (1981) *Tekst kak obiekt lingvisticheskogo issledovaniya*. M. [In Russian].
3. Korolyova, T. M., Zhmayeva, N. S. (2018) *Stratehii, taktyku ta operatsiyi perekladu // Proceedings of XX International scientific conference “Practical Applications of Research Findings”*. — Morrisville, Lulu Press [In Ukrainian].
4. Кyyак, Т. R. (2006) *Теорія і практика перекладу*. Вінницья: Nova knyha [In Ukrainian].
5. Sdobnikov, V. V. (2015) *Kommunikativnaya situatsiya kak osnova vybora strategii perevoda*. Moskovskiy gos. lingvist. un-t [In Russian].

Стаття надійшла до редакції 20.10.2018